

بررسی تطبیقی راهکارهای دستیابی به آسایش، آرامش و تفکر در باغ های سنتی ایران و ژاپن

فاطمه مهدی زاده سراج*

عاطفه نیکوگفتار**

چکیده

تحقیقات انجام یافته در مورد باغ های تاریخی به طور عمده شامل نحوه شکل گیری، نوع عناصر به کاررفته و نحوه چیدمان و ساختار فضایی آنها است در حالی که، این مقاله قصد دارد تا علاوه بر موارد فوق به تأثیرگذاری عناصر و اجزاء و کالبد بر کاربر نیز بپردازد. ساخت مایه های دست بشر به منظور برآورده کردن نیازهای مادی و معنوی وی بوده و طراح و سازنده با اشراف بر این موضوع دست به خلق فضایی می زده تا بتواند نیازهای فطری انسان، به مانند دستیابی به آرامش، را برآورده سازد. در این میان، باغ سازی شرقی باغ را فضایی مقدس می داند و نه صرفاً زیبا و در این رهگذار به مفاهیم بینشی در طراحی خود توجه می کند. این مقاله بر آن است تا دو نمونه از باغ های ایرانی و ژاپنی، با سابقه ای کهن و تکامل یافته طی قرون متمادی را به گونه ای تطبیقی همراه با نتیجه گیری منطقی به مقایسه بنشیند و با بیان اشتراکات و افتراقات آنها، شیوه های متفاوت طراحی جهت خلق مفهوم واحد را در انطباق با شرایط محیطی و فرهنگی متنوع به مکاشفه بپردازد. نتایج حاکی از آن است که مؤثرترین راه حصول آرامش در فضا از ترجمان کالبدی اعتقادات مذهبی مردمان حاصل شده اگرچه در فرهنگ ها و اقلیم های گوناگون به گونه ای متفاوت نمود یافته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

واژگان کلیدی

باغ ایرانی، باغ ژاپنی، آرامش، تفکر، مفهوم فضا.

*. دکتری مرمت ابنیه و بافت های تاریخی، استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران. نویسنده مسئول ۹-۷۷۲۴۰۵۴۰

mehdizadeh@just.ac.ir

** کارشناس ارشد مرمت. دانشگاه هنر اصفهان. Aenikoo@gmail.com

مقدمه

رشد روزافزون شهرنشینی و شتاب ناشی از پیشرفت‌های تکنولوژیک، علاوه بر پیامدهای مثبت موجبات افزایش تنش را در جوامع فراهم و نیاز به فضاهایی آرامش‌بخش را دوچندان کرده است. از این‌رو به بررسی و تحلیل فضاهایی که پیش از این بدین منظور و برای پاسخگویی به نیازهای غیرمادی انسان طراحی شده تا در سایه ایجاد آرامش و آسایش زمینه را برای غور و تفکر و حیات معنوی وی فراهم کند، ضروری به نظر می‌رسد. باغ‌های ایران و ژاپن با پیشینه اعتقادی و ظرافت‌های هوشمندانه طراحان آن، پاسخگویی این نیاز انسان بوده‌اند تا جایی که امروزه نیز با قرارگیری در محیط باغ‌های ایرانی و ژاپنی این احساس قابل لمس است. تجربه شخصی یکی از نگارندگان (مهدیزاده) از باغ‌های سنتی ژاپن و ادراک حس آرامش و تفکر با قرارگیری در آن به عنوان یک ایرانی همراه با تمامی دریافت‌ها از باغ ایرانی، خود انگیزه‌ای بر این نوشتار شد. این امر که هر دو فضا آفریننده ادراکی مشترک هستند، ولی ابزارهای دستیابی بدان‌ها متفاوت است، مقوله‌ای است که نیاز به تحلیل عمیق‌تر آن حس می‌شود. پیش از این، مطالعاتی در باب نحوه طراحی و چیدمان فضایی باغ‌ها انتشار یافته است که به تناسب در بخش‌های بعدی مقاله بدان‌ها پرداخته می‌شود، لیکن این مقاله در پی آن است تا به نحوه تأثیرگذاری عناصر و اجزای تشکیل‌دهنده باغ‌های ایرانی و ژاپنی بر انسان بپردازد.

توجه در انتخاب عناصر متشکله در همخوانی با طبیعت و استفاده از ابزار طبیعت به منظور تلطیف محیط و فراهم آوردن زمینه فضای آسایش یکی از مواردی است که به آن پرداخته شده است. شناخت ادراکات بصری و حسی انسان از فرم‌ها و به‌کارگیری آنها، میزان تأثیرگذاری رنگ و بافت در برداشت‌های شهودی انسان و سرعت انتقال آن، نحوه چیدمان و سلسله مراتب دستیابی به فضاها و رعایت توالی دسترسی به آن و نظام حاکم در شکل‌گیری فضا که یکی از مهم‌ترین ابزارهای طراحی معماری در تفهیم و القای معانی نهفته در فضا محسوب می‌شود، تماماً عواملی است که در ایجاد بستری مناسب برای خلق فضایی جهت دستیابی به آرامش، آسایش و تفکر مؤثر قلمداد می‌شود. نکته قابل اشاره دیگر، توجه به تعابیر و تفاسیری است که از عناصر گوناگون به صورت سمبلیک در فرهنگ‌های مردمان مختلف نهفته شده است و به‌واسطه همین باورهای عمیق و اعتقادات موجود در ذات انسان‌ها می‌توان تأثیرگذاری بر ادراکات انسان را افزایش داد که خود نیازمند پردازش در گفتاری جداگانه است. باغ‌های ایران و ژاپن در مواردی تفاوت‌ها و شباهت‌های ظاهری دارند، اما آنچه مسلم است از هر دو سبک باغ‌سازی برای قرن‌ها و در سایر نقاط جهان تقلیدهای بسیاری شده که نشانگر توانایی‌های هر دو به‌عنوان دو الگوی اساسی در بیان رابطه انسان و طبیعت است. باغ‌سازی ایرانی؛ خالق فضایی پاک، غرق آرامش و خالی از هر تنش و پدیدآورنده محیطی تفکر انگیز [اردلان و بختیار، ۱۳۸۰: ۶۸] و باغ‌سازی ژاپن به خصوص باغ‌های ذن خالق فضای آرامش و تعمق و تفکر، مجموعه‌ای از عناصر، اجزا و ساختار را در خود دارا است که می‌تواند مرحله به مرحله نیازهای مادی و معنوی انسان را پاسخ‌گو [شاه‌چراغی، ۱۳۸۸: ۷۸ و میرفندرسکی، ۱۳۸۳: ۱۰] و در ارتقاء معنوی و تعالی فکری بشر مؤثر باشد. شناخت، بررسی و تجزیه و تحلیل این‌گونه مدل‌های موجود، بهترین راهکار برای دستیابی به بهترین طراحی‌ها در عصر حاضر خواهد بود.

سیر تحول باغ ایرانی در ادوار مختلف تاریخی

ایرانی‌ها از قدیم‌الایام به ساختن باغ‌ها و باغچه‌ها علاقه خاصی داشته‌اند. براساس نوشته‌های مورخان یونانی، نزدیک به ۳۰۰۰ سال پیش، پیرامون خانه‌های بیشتر ایرانیان را باغ‌ها یا پردیس‌ها احاطه کرده بود. از نشانه‌های باغ‌سازی در این منطقه می‌توان به نوشته‌های باقی‌مانده از سومریان اشاره کرد: "که خلقت چنین بهشتی را به دستور خدای آب و فراهم‌آمده توسط خدای آفتاب می‌داند" [Moynihan, 1982]. یکی از قدیمی‌ترین نقش‌های کشف‌شده در سامره که نشانگر ایده باغ ایرانی است کاسه‌ایی با طرح‌هایی از جوی‌های متقاطع است که چهار قطعه باغ را نشان می‌دهد و در هر قطعه یک درخت و یک پرند وجود دارد [انصاری، ۱۳۷۷]. این نقش خود یکی از گونه‌های متعدد از نقوش تمثیلی قدیمی‌تر در فرهنگ‌های شرق باستان است [ویلبر، ۱۳۸۸]. همچنین آیین و کیش قدیم ایرانیان به کشاورزی و باغ‌سازی اهمیت خاصی داده و آن را ستایش کرده است، چنانکه در وندیداد (فرگرد سوم، فقره ۳۳) می‌خوانیم که «زرتشت» به «اهورا» می‌گوید: "ای آفریننده جهان مادی، چهارمین کسی که زمین را به منتهی درجه وجد آورد کیست؟" اهورامزدا پاسخ می‌دهد: آن کس که بیشترین مقدار گندم کشت کند و بیشترین سبزی‌ها بکارد و بیشترین درخت‌ها بنشانند. کسی که زمین خشک را آب دهد و زمین خیس (باتلاق) را بخشکاند و زیر کشت برد" [نصر، ۱۳۸۴: ۲۵-۲۳].

آنچه از گزارش‌های دشت شوش و چغازنبیل از دوران ایلام و آشور برمی‌آید، حکایت از اهمیت باغ‌ها در کنار معابد و وجود نشانه‌های مقدس و رمزآمیز در درون آنها دارد. بعد از آن در پاسارگاد، باغ ایرانی با تمام ویژگی و عناصر اصلیش به منصفه ظهور می‌رسد. ظهور هندسی باغ شاهی در میان باغ بزرگ پاسارگاد به شیوه‌ای که در دوران بعد نیز تداوم دارد، حضور زیبای حوضچه‌ها، آبراهه‌های سنگی پیرامون باغ شاهی و کوشک‌ها و همچنین حصار گردگرد باغ بزرگ پاسارگاد که آرامگاه را نیز دربرمی‌گیرد، خلق جدیدی است که برای نخستین بار اتفاق می‌افتد. با گسترش اسلام در ایران زمین و تأثیر آن بر معماری، هنر باغ‌سازی ایران نیز از این تأثیرپذیری بی‌بهره نماند. پس از آن تاریخ معماری ایران زمین شاهد ساخت کاخ- باغ‌ها، باغ‌های شهری و باغ‌های حاشیة شهرها در بهترین نقاط از نظر مواضع استحکامی است که حتی بعد از تخریب کامل مغولان می‌توان در آثار نگارگری و نقاشی‌های هنرمندان ملاحظه کرد [خوانساری، ۱۳۸۳: ۵۶]؛ [متدین، ۱۳۸۳: ۵۲؛ پروشانی، ۱۳۷۳].

در قرون بعد در کشورهای مختلف جهان، باغ‌های متعدد به تأثیرپذیری از شیوه باغ‌سازی ایرانی که احداث شد به گونه‌ای که می‌توان، فضایی محصور با دیوارهایی بلند، تقسیم فضا به چهار قسمت، استفاده از یک نهر اصلی، وجود کوشک یا قصر در مرکز فضا، انتخاب قطعه زمینی که به‌طور طبیعی سرایشب بوده و یا ایجاد یک تپه مصنوعی به‌منظور جریان و حرکت آب و همچنین باغ‌های انگور، باغ‌های میوه و یا باغ‌هایی که به‌منظور تفرجگاه ساخته می‌شود را از شاخصه‌های معماری آنها برشمرد [ویلبر، ۱۳۸۸]. با روی کار آمدن دولت صفویه بزرگ‌ترین دستاوردها در عرصه هنر معماری به‌دست آمد که مهم‌ترین آن وجود باغ‌های صفویه در تاریخ باغ‌سازی ایران محسوب می‌شود [پروشانی، ۱۳۷۳]. پس از دوران صفوی تا دوران قاجار می‌توان گفت که تغییرات عمده‌ای در شیوه باغ‌سازی ایران به‌وجود نیامد. از نمونه باغ‌هایی که در دوران زندیه احداث شد می‌توان به باغ دولت‌آباد یزد، نمیر تفت، باغ نظر، دلگشا و هفت‌تن در شیراز اشاره کرد.

در دوران قاجار نیز به دلیل تعامل نزدیک با اروپا و ارتباط با دولت‌های خارجی و مسافرت‌های متعدد ناصرالدین شاه و رجال به غرب و اعزام محصلین و هنرمندان به اروپا سبب گسترش ارتباطات با فرهنگ غرب شد و هنر باغ‌سازی ایران نیز مانند دیگر هنرها تحت تأثیر هنر اروپایی قرار گرفت و برخی از فرم‌ها و نقش‌مایه‌های باغ‌سازی اروپایی توسط معماران ایرانی مورد استفاده قرار گرفتند. از ویژگی‌های باغ‌سازی این دوره می‌توان به آرایش گیاهان با برش شاخه‌ها و ایجاد نظمی شبه هندسی در آنها و همچنین قراردادن مجسمه در باغ و استفاده از چمن و گیاهان زینتی در فضای باز مقابل بنای اصلی اشاره کرد، از این زمان به بعد باغ‌سازی سنتی ایران منقطع می‌شود و باغ‌سازی با سبک پارک‌های غربی رواج پیدا می‌کند.

سیری در مناظر باغ‌های ژاپنی

قدمت طراحی باغ در ژاپن به ۱۰۰۰ سال پیش برمی‌گردد. در این تاریخ طولانی، باغ‌های باشکوهی در ژاپن ایجاد شده و تغییرات حاصل از گذر زمان در وجوه گوناگون، سیاست، مذهب، معماری و اصول زیبایی‌شناختی در جامعه ژاپن، شرایطی را برای خلق و رشد فرهنگی فراهم کرده است. تحت این تأثیرات، هنرمندان و طراحان باغ ساز نیز به ایجاد فرم‌های جدید ترغیب شده و به این ترتیب شیوه‌های مختلف باغ‌سازی در ژاپن به‌وجود آمد. به‌طور کلی باغ‌های ژاپن به سه دسته تقسیم می‌شود: تپه باغ‌ها (باغ‌های بهشت)، باغ‌های مینیاتور و باغ‌های تخت (باغ‌های ذن و باغ‌های چای) که در دوره‌های مختلف تاریخی و تحت تأثیر تفکرات و حکومت‌های مختلف حاکم بر این سرزمین تغییراتی در ساختار کالبدی آنها به‌وجود آمده است. مطالعه و تحلیل در سیر تحول تاریخی باغ‌های ژاپن می‌تواند در روشنگری جنبه‌های گوناگون محیطی، کالبدی و مفاهیم آن مؤثر افتد [Weyembergh & Bring, 1981:7].

• تپه باغ‌ها (باغ‌های بهشتی)

دوره‌های آغازین باغ‌سازی ژاپن مربوط به باغ "شین" در دوره هیان (Heian)، بین قرن ۱۲-۹ است. این باغ‌ها متعلق به اشراف و متمولین آن دوره بوده است. از ویژگی‌های اصلی این باغ‌ها، وجود استخری بزرگ در مجاورت مجموعه مسکونی متشکل از چند ساختمان متصل به هم، است. امروزه آثار دست نخورده زیادی از باغ‌های دوره شین باقی نمانده است. و در ساختار باغ‌های باقی‌مانده نیز تغییراتی به وجود آمده است. اطلاعات باقی‌مانده از ویژگی باغ‌های این دوره بیشتر براساس نقاشی‌های به‌جای مانده و اسناد مکتوب است. باغ‌های تپه‌ای چشم‌اندازی در مقیاس کوچک از طبیعت هستند که از ترکیب عناصر طبیعی و دست ساز همانند پل و معبد شکل گرفته‌اند [Weyembergh & Bring, 1981:7]؛ (تصویر ۱).

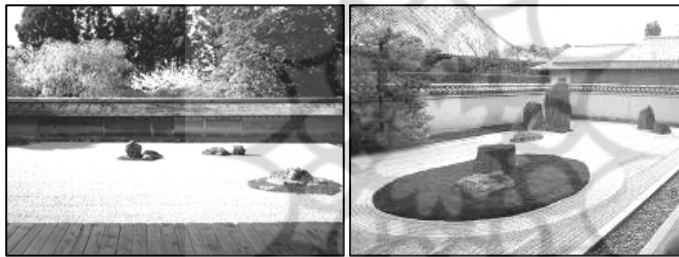
باغ بهشت گونه‌ای دیگر از باغ تپه‌ها است که نمونه آن در کاماکارا (Kamakura) در نزدیکی ژاپن و مربوط به اوایل دوره موروماچی (Muromachi) در قرن ۱۳ و ۱۴ است که تحت تأثیر تفکرات آیین بودا به نام سرزمین پاک به وجود آمد. باغ بهشت در معابد بودا و برپایه اعتقادات جدید شکل گرفت. این باغ‌ها در پی به تصویر کشیدن سرزمین پاک بر روی زمین بودند. برخی از این باغ‌ها شباهت ظاهری بسیاری به باغ‌های دوره شین داشتند (باغ‌هایی که تهی از معنویت و براساس تفکرات مادی بود)، اما هدف طراحی، خلق فضای آرامش و امید و پناهگاهی برای انسان خسته از زندگی روزمره و پرمخاطره بود. در این باغ‌ها امکان حرکت و گردش در محیط باغ وجود داشت و مسیرهایی به سمت ایوان مشرف به تالاب در نظر گرفته شده بود تا میهمانان با اقامت در ایوان و نوشیدن چای از فضا لذت ببرند. گیاهان موجود در باغ به طور طبیعی اجازه رشد داشتند و عناصری مانند فانوس سنگی، حوض سنگی و راه‌های سنگی از موارد تکمیلی طراحی باغ به شمار می‌رفت. طراحان باغ در این دوره به آرامش و آسودگی حریم داخلی توجه داشتند [Weyembergh & Bring, 1981:8].

تصویر ۱. عناصر سازنده باغ‌تپه‌ها شامل تپه‌های مصنوعی، پل، و عناصر تزئینی، و طبیعت در مقیاس کوچک است. مهدیزاده، آبان ۱۳۸۷.

Pic1. Constructor elements of garden hills (Tsukiyama Gardens): Artificial hills, bridge, Decorative elements and nature in Small-scale. Photographed by Mehdizadeh, 2008.

تصویر ۲. تفکرات آیین ذن بیشتر بر مفاهیم و ذات عناصر تأکید می‌کند. مأخذ: Wright, 2008.

Pic2. The school of Zen thought emphasizes the meaning and nature of elements. Wright, 2008

۳۴

• باغ‌های خشک (Karesansui)

در اوایل دوره موروماچی و پذیرش آیین ذن باغ‌های سنگی ذن (Zenki Sekitei) به وجود آمده و گسترش یافتند. تسلط این دین وارداتی بر جامعه سیاسی و فرهنگی ژاپن تا پایان قرن ۱۲ عامل استقبال در طبقه سامورایی شد. رستگاری، اعتماد به نفس، فداکاری و نظم و انضباط فلسفه ذن در چیدمان و طراحی این باغ‌ها به وسیله سامورایی‌ها منعکس شده است (تصویر ۲). در باغ‌های خشک با الهام از طبیعت و تفکرات آیین ذن در خلق فضا دست به نمادپردازی زده شد. برای مثال، ساخت نمادین آبشار سنگی بدون جریان واقعی از آب، بخشی از عناصر شکل‌دهنده به باغ محسوب می‌شود. ساخت باغ‌های سنگی در اواخر دوره سکیتای (Sekitei) در قرن ۱۵ ادامه یافت و به مناظر خشک تغییر نام دادند، این گونه باغ‌ها به گونه‌ای افراطی به انتزاع طبیعت می‌پردازند، تقریباً عاری از هرگونه گل و گیاه و حداقل فرم‌ها و شکل‌ها است و دنیای کیهانی را در فضای محدود باغ به تصویر می‌کشد. با اینکه بعد از باغ‌های سنگی دیگر چون باغ‌های چای و گونه‌های متفاوت آن شکل گرفتند ولی در تمام موارد اصول باغ سازی و احترام به طبیعت در آن به چشم می‌آید [Rogers, 2001].

• باغ‌های چای (Chaniwa)

نفوذ آیین ذن از مرزهای نقاشی بسی فراتر رفت و در دوره آیشکاگا به پیدایش رسم چای‌خوران کمک کرد. این رسم، دریچه تازه‌ای برای عرضه محصولات هنرمندان و صنعت‌گران ژاپنی گشود و در اندک زمانی به نهاد اجتماعی بزرگی در اختیار طبقه اشراف تبدیل شد. باغ‌های چای، فضاهای کوچک محصور بودند که به‌عنوان توقف‌گاه و گذرگاه موقتی که مراسم چای در آن انجام می‌شد مورد استفاده قرار می‌گرفتند [حسینی، ۱۳۸۶: ۵]. لذا در باغ‌های این دوره چای‌خانه‌های مخصوصی با سادگی تمام و با نمایی هماهنگ با فضای طبیعی باغ ساخته می‌شدند. میهمانان پس از گذر از راه سنگ فرش در چشمه‌های طبیعی دست‌ها را شسته و از درگاهی کوتاهی داخل فضایی ساده می‌شدند که عمدتاً چهارگوش و اندازه آن برای ایجاد احساس صمیمیت مناسب بوده است. عناصر تشکیل‌دهنده این باغ‌ها (تصویر ۳) عبارت است از:

۱. نوعی فانوس سنگی معروف به Lanteren (Toro)

۲. حوض آب کاسه‌ای شکل (Tsukubai)

۳. ساقه بامبو که آب از میان آن جریان دارد (Kakei)

۴. مسیر سنگ‌چین (Tobi ishi)

۵. فضای مصنوع معماری (Machi-ai)

باغ‌های چای مدت زیادی در اختیار طبقه اشراف باقی نماندند و خیلی زود طبقه میانی هم توانستند از آنها لذت ببرند.

تصویر ۳. عناصر تکمیل کننده باغ‌های چای. عکس: مهدیزاده، آبان ۱۳۸۷.

Pic3. Complementary elements of Chaniwa Gardens. Photographed by Mehdizadeh, 2008.

پس از آن تغییراتی نه چندان اساسی در باغ‌های چای با تغییر پایتخت به وجود آمد که می‌توان به باغ‌های سبک "کای" اشاره کرد به گونه‌ای که تنها در این زمان طرح‌های ساده‌تر و سلیقه‌های شخصی هم در نظر گرفته می‌شدند. از سوی دیگر این دوره زمان پایه‌گذاری سبک‌های فرمال (شکل‌گرا) در طراحی باغ بود، بعد از آن نیز با برقراری ارتباط کشور ژاپن با خارج تغییراتی در مصالح نو و ایده‌های جدید در باغ‌سازی ژاپن دیده می‌شود [سمیعی ۱۳۸۸: ۹۰]. باغ‌های ایران و ژاپن به لحاظ ساختار و هندسه، تقارن، ساختار رویشی باغ، ساختار فضایی و توجه به محیط و منظر شهری، تضادهای اساسی با هم دارند و وجود مفاهیم وحدت، سلسله مراتب، سیالیت فضایی، محصوریت و نمادگرایی انتزاعی در حدود جلوه‌های ظاهری دو باغ مشترک، ولی در ریشه‌های شکل‌گیری، متفاوت است. استفاده از مقیاس و بزرگنمایی، نمایش جلوه‌های آب و اهمیت دادن به تطهیر و پاکیزگی را می‌توان در ظاهر و باطن دارای بیشترین میزان تشابه در دو باغ دانست [همان: ۳۳۰]. مطابق آنچه در پی می‌آید نزدیک‌ترین گونه باغ‌سازی ژاپن از لحاظ هندسه و معنا به باغ‌های سنتی ایرانی، باغ‌های خشک ذن است که در این مقاله به بررسی تطبیقی این دو گونه باغ از وجوه گوناگون پرداخته می‌شود.

بررسی تطبیقی

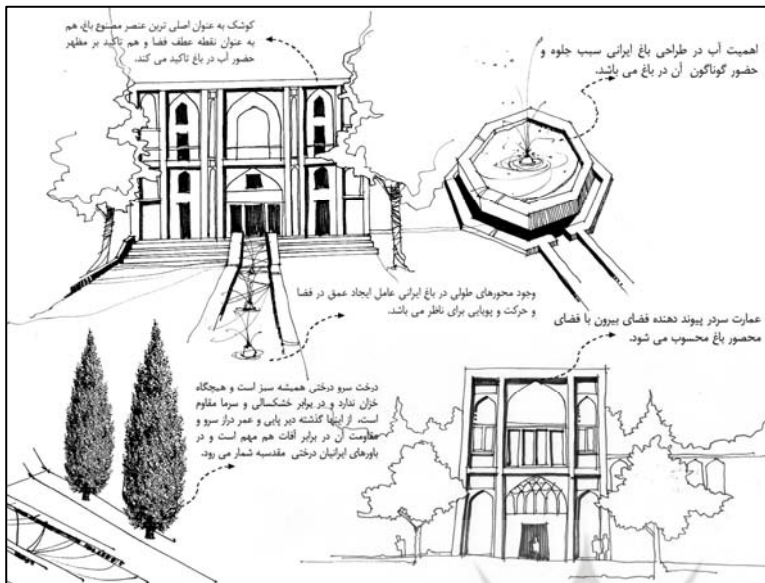
• عناصر متشکله در باغ‌سازی سنتی ایران و باغ‌های ذن ژاپن

شخصیت هر فضا تابع چگونگی و نظم حاکم بر عناصر تشکیل‌دهنده آن است [گروتز، ۱۳۸۳: ۱۸۶]. نظم موجود در بین اجزای تشکیل‌دهنده یک باغ، نظم بین فضای مصنوع با نظم حاکم بر طبیعت است. در باغ ژاپنی، ترکیب زیبایی بین عناصر مختلفی چون: شن، سنگ، آب و تزئیناتی مانند فانوس، حوض آب و نرده وجود دارد و گیاهان طبیعی و محیط اطراف بخشی از زیبایی باغ را تشکیل می‌دهند. در این میان باغ‌های ذن (باغ‌های سنگی) متشکل از سطحی ماسه‌ای با شن هستند که جزایری سنگی با دقت در آن قرار گرفته است. استفاده از عناصری چون سنگ و شن به عنوان نماد عناصر طبیعی، ریشه در اعتقادات شینتو و باورهای ژاپنی‌ها دارد. طبیعت‌گرایی و احترام به نحوه ارتباط بین اجزاء موجود در باغ‌های ذن ژاپن از ویژگی‌های باغ‌سازی این دوره محسوب می‌شود.

در فرهنگ ایرانی و ژاپنی ارتباط نزدیکی بین انسان و طبیعت وجود دارد و طبیعت جلوه ذات الهی محسوب می‌شود. با این حال به دلایل اقلیمی و تفکرات عرفانی و فلسفی گوناگون در باورهای مردمان این دو سرزمین نحوه استفاده و به‌کارگیری عناصر طبیعی در شکل‌گیری باغ‌ها متفاوت است. با توجه به تفکرات ایرانی- اسلامی، باغ جلوه بهشت وعده داده شده به پاس نیکی‌ها و اعمال شایسته انسان است و معمار ایرانی آن را به گونه‌ای ترسیم می‌کند که در وصف این بهشت بارها شنیده است. باغ ایرانی مجموعه‌ای هماهنگ و زیبا از آب و گیاه، سایه روشن، رنگ، فضا، معماری و نقوش بر پایه هندسه‌ای متین و آرام است [نعیما، ۱۳۸۶].

با توجه به اقلیم گرم و خشک اکثر نقاط ایران، مهمترین ویژگی باغ ایرانی که زاده این اقلیم است، آب و نحوه حرکت آن است، حتی مکان باغ و هندسه آن متأثر از حضور آب است که با اشکال گوناگون در باغ جلوه می‌کند در کنار این عنصر حیات بخش در باغ ایرانی، گیاهان به منظور

ایجاد فضایی دلنشین در تباین با محیط خشک اطراف، به عنوان عامل تأثیرگذار بر ادراک بصری و آسایش روح و جسم، عنصر دیگر شکل‌دهنده فضای باغ به حساب می‌آید (تصویر ۴).

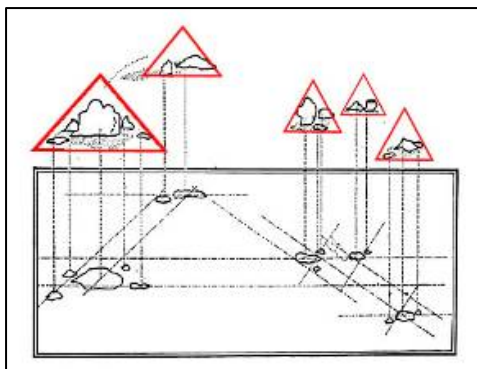

تصویر ۴. عناصر تشکیل‌دهنده باغ ایرانی. مأخذ: نگارندگان.
Pic4. Constituent elements of Iranian Gardens/ Authors.

• فرم‌های غالب در طرح

یکی از تفاوت‌های بنیادین میان طراحی باغ‌های ایرانی و ژاپنی به‌کارگیری فرم در فضا است. باغ ایرانی بر اساس فرم‌های باقاعده و تابع قوانین هندسی شکل گرفته است. قابلیت پیش‌بینی آنها می‌تواند به آسانی در ذهن ناظر، تکمیل و بازسازی شود؛ به طوری که از پیچیدگی در ادراک بصری فضا پرهیز شده است. در تقابل با قاعده‌مند بودن فرم‌ها در باغ ایرانی، فرم‌های بی‌قاعده در باغ ژاپنی بیشتر تداعی‌کننده فرم‌ها و خطوط آزادی است که به پیروی از خطوط طبیعت شکل می‌گیرد. هنرمند ژاپنی بر اساس حساسیتی ظریف و موشکافانه در طبیعت اثری را خلق می‌کند که نه تقلیدی ظاهری از طبیعت، بلکه بیانی باطنی از ذات آن است [اعتضادی، ۱۳۷۹: ۵۰].

استفاده از فرم‌های منحنی در اطراف قطعه‌سنگ‌های باغ‌های سنگی حالت بی‌وزنی و احساس نرمی را تداعی و به منظور درک بیشتر فضا گستردگی فرم‌ها را در صفحه‌ای افقی تعریف می‌کند. درک فرم‌های "خوابیده" یعنی فرم‌هایی که در جهت افقی گسترش دارند برای انسان آسان‌تر است و خطوط عمودی باعث ایجاد حس آرامش می‌شود [گروتز، ۱۳۸۳: ۲۸۵]. توجه به این ویژگی‌ها به وفور در باغ‌های ژاپنی دیده می‌شود (تصویر ۵). در باغ ایرانی طراح با به‌کارگیری فرم‌های چهارگوش خلوص و سادگی را با ساده‌ترین اشکال به منظور خلق فضایی آرام به تصویر کشیده است. عدد چهار، گویای چهار جهت آسمان است و نیز چهار فصل سال و به این دلیل عددی کیهانی و نمادین در ادیان آسمانی به حساب می‌آید [گروتز، ۱۳۸۳: ۳۲۳].

تصویر ۵. پلان و نمای سنگ‌های چیده شده در باغ ریوان‌جی (کیوتو) حالتی مثلث شکل را القاء می‌کند. مثلث از نظر ادراک بصری نمودار سادگی، برونگرایی و پویایی است و سبب از بین‌رفتن یکنواختی و خسته‌کنندگی در فضا می‌شود [Zen-G, 2011]. مأخذ: نگارندگان.

Pic5. Both of the horizontal and vertical facade of stone arrangements in Ryōan-ji garden (Kyoto) introduce triangle, which is the shape symbolizing simplicity and dynamism from visual perception point of view and lessens the uniformity of the space and prevents it from being boring. photograph from Zen-G, 2011.

• بافت و رنگ

طراح باغ‌های ذن ژاپن در خلق فضای باغ از موادی با جنس یکسان و دارای بافت استفاده می‌کند. بدین ترتیب کنتراست کم در بافت و رنگ ایجاد می‌شود تا توانایی غلبه بر توجه بصری را نداشته باشد (تصویر ۶). رشد خزه‌ها و سرخس‌ها که در آغاز ساخت باغ جز عناصر طراحی باغ

نموده‌اند، بخشی از باغ می‌شوند و این حالت از دیدگاه ذن، هم به جهت اصل زیبایی‌شناختی که اصالت و زیبایی را در نقش تأثیرات گذشت زمان جستجو می‌کند و هم از جهت ارج نهادن به روال طبیعی زندگی، یک ارزش معنوی محسوب می‌شود. [Van Tonder & LyonsT, 2005 : 358].

تصویر ۶ "باغ ریوان جی" همخوانی فضا با محیط اطراف و ایجاد کنتراست کم از ایجاد غلبه بصری بر عنصری خاص جلوگیری می‌کند. مأخذ : Ciccone& Ahn, 1998.

Pic6. The match of space with surrounding environment in "Ryōan-ji" garden – the low contrast prevents the visual dominance of a special object. [Ciccone & Ahn, 1998].

استفاده از رنگ‌ها و مصالح هم‌خوان و توجه به ارزش‌های نمادین در درگیرکردن حواس انسان با محیط و اجزاء و عناصر تشکیل‌دهنده فضا نقش مهمی را به عهده دارد. از دیدگاه غربی، حس بینایی مهم‌ترین نقش را در باغ ایفا می‌کند، ولی تجارب عینی نشان می‌دهد که چهار حس بینایی، بویایی، شنوایی و لامسه برای برقراری ارتباط با فضا و دریافت ادراک محیطی و معنای باغ مؤثر هستند، با این تفاوت که در باغ ایرانی، تماس نزدیک‌تری بین ناظر و عناصر باغ وجود دارد؛ به طوری که از میان پنج حس، حس لامسه نقش مهم‌تری را ایلامی کند [مسعودی، ۱۳۸۸: ۱۶۶]، اما در باغ‌های ژاپن به‌ویژه باغ‌های ذن، حس بینایی بیشترین حس درگیر با باغ است. برای مثال در باغ ریوان جی (تصویر ۷) ارتباط انسان با فضای باغ، فقط از طریق حس بینایی میسر است و این ارتباط در بیشتر باغ‌های ذن به این گونه است، ولی در باغ‌های ایرانی در جای‌جای باغ تمام حواس پنج‌گانه می‌تواند با اجزاء و عناصر باغ در ارتباط باشد.

۳۷

تصویر ۷. باغ ریوان جی ژاپن در کیوتو. مأخذ : Ciccone& Ahn, 1998

Pic7. Ryōan-ji Garden in the Kyoto city of Japan. [Ciccone& Ahn, 1998].

یکی از وجوه قابل اشاره که بیشتر ریشه در اعتقادات و مفاهیم سمبلیک دارد تغییرات حاصل از رنگ و بافت به دلیل تغییر فصول و گذشت زمان در طراحی باغ‌های ژاپنی و ایرانی است به دلیل اقلیم ژاپن و وجود طبیعت سرسبز در پس‌زمینه باغ‌های ذن و استفاده از درختان خزان‌پذیر در طراحی باغ‌های ایرانی گذر زمان و تغییرات فصول در این باغ‌ها کاملاً مشهود است.

تصویر ۸. تغییر فصل و تغییر رنگ در باغ‌های ایرانی (باغ فین) و ژاپنی. عکس : مهدیزاده و نیکوگفتار.

Pict8. Seasonal and color change in the Iranian and Japanese Gardens/ Authors.

• نظم هندسی

آنچه در طراحی باغ ژاپنی به چشم می‌خورد نظمی پنهان است، به گونه‌ای که نظمی انداموار، مجموعه‌ها و بناها را در هماهنگی با طبیعت به گونه‌ای ارگانیک شکل می‌دهد. در این رشد ارگانیک توجه به ناقربینی در عین رعایت انتظام محوری مجموعه و یا تک بناها مد نظر است [شایان و قادری پور، ۱۳۸۱: ۲۶]. ناقربینی و رشد انداموار معماری در طبیعت و نفوذ سیال طبیعت در فضاهای درونی در عرصه شناخت شهودی ژاپنی و نوع ویژه درک او از مکان به عنوان پدیده‌ای غیر قطعی و سیال است [اعتضادی، ۱۳۷۹: ۶۱] اما معمار ایرانی در ساخت باغ با حفظ نظم موجود در طبیعت و با توجه به محدودیت‌های اقلیمی، هندسه را در خدمت ساخت محیط می‌گیرد. باغ ایرانی با نظمی هندسی حضور گیاهان در باغ را سامان بخشیده و از آب نیز منظومه‌ای پدید می‌آورد [جیحانی و عمرانی ۱۳۸۶]. در باغ ایرانی نظام ساختار هندسی، محورهای حرکتی مستقیم و گاه متقاطع (عمود بر هم) را معین می‌کند. "حرکت مستقیم در محیط احساس هدف‌دار بودن، فوریت، تأمل" به انسان می‌دهد. با توجه به ساختار باغ ایرانی جهت حرکت در آن از سمت پایین شیب به سمت بالا و در جهت خلاف جریان آب در حال گردش در باغ است. حرکت به سمت بالا در محیط، احساس اکتشاف، انگیزه برای بالاتر رفتن را به همراه دارد. انسان به طور ذاتی میل دارد به سمت هدف‌ها، یعنی نشانه‌های حسی، حرکت کند. با توجه به ساختار باغ ایرانی بالاترین و مهم‌ترین بخش باغ، کوشک و یا همان سرچشمه آب است که بر روی محورهای اصلی قرار گرفته و در واقع هدف دستیابی به آن است. در این مسیر منظری از آب روان را که در خلاف جهت حرکت وی در حال عبور، ریزش، جهش یا پراکنش است را مشاهده می‌کند، ضمن آنکه بازی نور و سایه، عطر گیاهان، لمس خنکی هوا، تمامی حواس پنج‌گانه وی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین نظام ساختار هندسی باغ ایرانی، محورهای مستقیم و هدفمند را تعریف می‌کند که براساس تحقیقات انجام‌شده در روان‌شناسی محیط، این‌گونه مسیرها، احساس هدف‌دار بودن، تأمل و اکتشاف را به انسان می‌دهد. نظام جهت‌دهنده اصلی در باغ ایرانی به همراه نظام تمرکز حواس، محیط مساعد برای خلوت مطلوب، کسب آرامش و تأمل برای انسان پدید می‌آورد [شاهچراغی، ۱۳۸۸: ۷۸].

تقارن یکی از اصول طراحی در باغ‌های ایرانی است. کوشک‌ها متقارن بوده و بر روی محور یا مرکز تقارن واقع است. اوج قرینه‌سازی را می‌توان در محورهای اصلی دید. در محور اصلی حتی درختان، درختچه‌ها و گل‌ها نیز قرینه کاشته شده‌اند. باغ‌های مستطیلی بسته به مکان قرارگیری کوشک، یک یا دو محور تقارن و پلان‌های مربع اغلب چهار محور تقارن دارد [حیدرتاج، ۱۳۸۹: ۸۹]. بدین ترتیب، قرینگی و نظام‌مند بودن باغ ایرانی و ناقربینی و ارگانیک بودن باغ‌های ذن ژاپن، توجه به تعادل و هماهنگی و خلق فضایی ساده و به دور از پیچیدگی در فرم و هندسه، یکی از عوامل محسوب می‌شود که با قرارگیری در این فضا ادراکات ذهنی انسان به آسانی با فضا عجین و درک و فهم مکان بیشتر خواهد شد که مرز این امر احساس امنیت و عامل برقراری آرامش در فضا است.

۳۸

• ساختار و ساماندهی فضایی در باغ‌های ایران و ژاپن

شفافیت از ملزومات درک مفاهیم طراحی باغ و نحوه برقراری ارتباط فضاهای آن به حساب می‌آید. در باغ‌های ژاپن شفافیت موجود در ساختمان معابد باغ‌های سنگی که درهای کشویی آنها، امکان جریان سیال و آزاد از فضای داخل به خارج ساختمان ایجاد می‌کند، باعث تداوم نگاه می‌شود. همان‌گونه که عدم وجود مرز میان فضاهای مختلف را می‌توان در معماری باغ‌های ایران نیز مشاهده کرد [شایان، قادری پور ۱۳۸۱: ۲۸]. "بنا در باغ ایرانی فضای باغ را مجزا نمی‌کند؛ به طوری که دید انسان از آن می‌گذرد و با بقیه قسمت‌های باغ رابطه پیدا می‌کند. همچنین فضای باغ به داخل بنا راه می‌یابد و حد فاصلی به وجود نمی‌آید؛ به گونه‌ای که بنا و باغ ارتباطی سیال و بلاواسطه پیدا می‌کنند [دانشدوست، ۱۳۶۹]. برقراری ارتباط مستقیم و غیر مستقیم به وجود آمده از این سیالیت که در هریک از فضاهای باغ به گونه‌ای درگیر می‌شود، برای برقراری مستقیم با طبیعت در باغ‌سازی در نظر گرفته شده است؛ چه آنجا که از میان کوشک و یا معبد به واسطه حواس بینایی با باغ ارتباط پیدا می‌کند و چه به واسطه حضور مستقیم و حرکت در باغ حس برقراری ارتباط با طبیعت و به دنبال آن آرامش به وجود آید.

تصویر ۹ باغ شاهزاده کرمان با بهره‌گیری از مسعودی، ۱۳۸۸. مأخذ: نگارندگان.

Pic9. Bagh-e Shahzade Maham Iran. [after Masoudi, 1388].

نحوه قرارگیری بناهای موجود در باغ‌های ژاپن و ایران تفاوت چشم‌گیری با یکدیگر دارد؛ کوشک در باغ ایرانی بر روی مظهر آب ساخته می‌شود و چون جنبه تأکیدی دارد معمولاً در بلندترین نقطه از باغ و بر روی محور اصلی شکل می‌گیرد (تصویر ۹) ولی در باغ‌های ژاپنی کوشک‌ها کاملاً هم سطح طبیعت و گاهی در پائین‌ترین سطح باغ یعنی هم‌سطح دریاچه ساخته می‌شدند [سوزوکی، ۱۳۷۸]؛ (تصویر ۱۰).

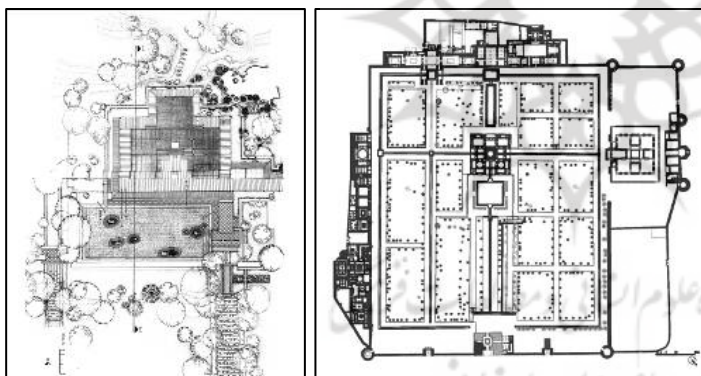

تصویر ۱۰. باغ گینکاکوی ژاپن.

مأخذ: Wayemberg & Bring, 1981:

Pic10. Ginkauji Garden, Japan
[Wayemberg & Bring, 1981]

یکی از مهم‌ترین مشترکات باغ سازی ایران و ژاپن، اصل سلسله مراتب است. براساس این اصل فضاها و عناصر مختلف بنا به اهمیت، ارزش کارکردی و بسیاری از عوامل دیگر در کنار هم قرار می‌گیرند. این اصل در طراحی اغلب باغ‌های سنتی ایرانی به خوبی دیده می‌شود. سلسله مراتب در باغ‌ها از سردر ورودی یا گاهی میدان و آب نمایی در بیرون باغ (جلوخان) شروع و با گذشتن از هشتی و محور اصلی به کوشک باغ می‌رسد. این اصل را در ارتفاع، رنگ و اندازه عناصر باغ هم می‌توان جستجو کرد [حیدرنتاج، ۱۳۸۹: ۹۰]. وجود نظم و توالی در جایگیری فضاها و عملکردها و وقوع فعالیت‌ها، دیدها و حرکت‌ها در باغ‌های ژاپن نیز وجود دارد. برای مثال کمال استادی در چیدمان فضایی معبد ذن ریوان جی در نزدیکی کیوتو در یک جا گرد آمده است (تصویر ۱۱). این توالی حرکتی و سلسله مراتب دسترسی به گونه‌ای است که با کم کردن ارتفاع، تغییر در میزان نور فضاها و گذشتن از یک پیچ، ناگاه تصویری خلاق و قدرتمند به تصویر درآمده است؛ یک تجربه حسی و عاطفی که از ترکیب سکوت و نظمی بی نهایت ساده احاطه شده است [هال، ۱۳۸۵ : ۱۸۰]، ارمغان اصول طراحی مشترک معماری باغ سازی ایران و ژاپن است.

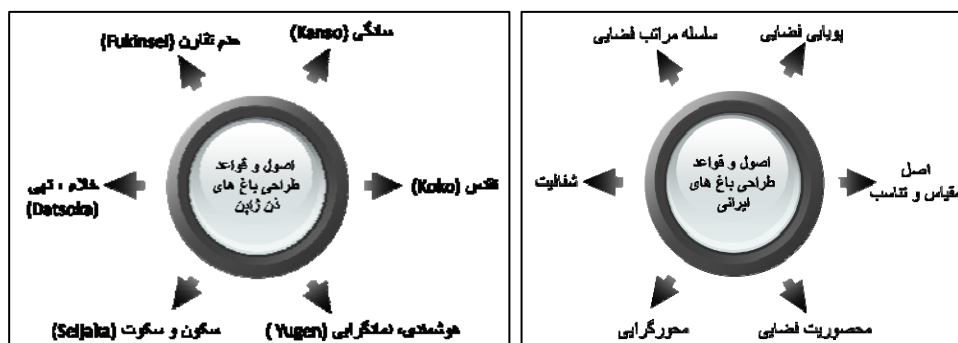
تصویر ۱۱. پلان باغ ریوان جی ژاپن (چپ).

مأخذ: Wayemberg & Bring, 1981 و باغ فین کاشان (راست).
Pic11. Ryōan-ji Garden plan, Kyoto, Japan (left)
[Wayemberg & Bring, 1981] And Fin garden in kashan, Iran (right).

به کارگیری اصل ریتم و تکرار موزون عناصر و پدیده‌ها، در مواردی جوابگوی نیاز عملکردی بوده و گاهی برآورده‌کننده نیاز زیبایی‌شناختی است [سلطان‌زاده، ۱۳۷۸]. بهره‌گیری از ریتم در باغ ایرانی را می‌توان در دیواره‌های حاشیه باغ، دیواره‌های صفحه‌بندی حاصل از زمین‌های شیب‌دار و حتی در کف سازی‌ها مشاهده کرد. همین توالی و تکرار در طراحی اجزاء و عناصر باغ‌های ژاپنی نیز به چشم می‌خورد؛ تکرار چیدمان پراکنده سنگ‌ها در طراحی باغ‌های ذن و توالی تکرار شیارها در سطح شن به صورت امواج آرام از موارد قابل اشاره است. مسیر سنگ‌چین در باغ‌های چای قدیمی، مسیرهای دسترسی که با تکه‌هایی منفک از سنگ‌های کنار هم چیده شده، نیز گونه‌ای دیگر از تکرار و توالی محسوب می‌شود. هدف از ایجاد چنین مسیرهایی ایجاد تأخیر و گذر زمان تا رسیدن به بنا بود؛ بدین شکل شخص در طول مسیر آرامش ذهنی بیشتری پیدا کرده و آهسته آهسته از فضای جهان بیرونی به محیط آرام و دلنشین داخلی می‌رسد. در عین حال این پیچ و خم‌ها باعث تغییر زاویه دید شده و با توجه به طرح ارگانیک باغ ژاپنی سبب رؤیت بهتر مناظر و پویایی در ادراک آنها می‌شد.

• مفاهیم سمبلیک

باغ‌های ژاپن، به منزله سمبلی از آثار هنری زنده و ترکیبی از اصول زیبایی‌شناسی متأثر از مکاتب پایدار چون فرهنگ ترکیبی و سنتی پایدار ذن تلقی می‌شود [اعتضادی، ۱۳۷۹ : ۶۱]. پایه و اساس شکل‌گیری باغ‌های ژاپن و باغ‌های ایرانی بر اساس تفکر حاکم بر شرق و نیاز انسان شرقی به برقراری ارتباط تنگاتنگ با طبیعت است (تصویر ۱۲).

تصویر ۱۲. اصول و قواعد طراحی باغ‌های ایران و ژاپن. مأخذ: نگارندگان.

Pic12. Principles and rules for designing Iranian and Japanese garden/ Authors.

اگرچه همه عناصر باغ ژاپنی متعلق به زیبایی‌شناسی هنر و فلسفه چین است، با این حال شخصیت و کلیت ساختاری سمبلیک و عرفانی خود را براساس مشاهدات دقیق طبیعت و ایجاد خطوط منحنی و اصول زیبایی‌شناسی، با استفاده از اشکال نمادین هندسی (دایره، مثلث) و ترکیب ذاتی اعداد (براساس اعداد فرد)، سازمان یافته است. ژاپنی‌ها باغ خود را با توجه به محدودیت‌هایی که در طبیعت وجود دارد به‌وجود می‌آورند و این یک نظام معماری خارج از نظم فضایی است. اصول زیبایی‌شناسی موجود در باغ سنتی ژاپنی، گواهی است از فرم‌های پنهان، مشاهده عادی، احترام به طبیعت، الهام، عدم تقارن و حرکت، سادگی، مینی‌مالیسم، تعادل و واحدهای متناقض که در آنها ذهن و معنویت باهم هماهنگ هستند [Panzaru, 2007]. معماری ژاپنی بنا بر فلسفه غیرمادی ذن بخشی از سلیقه انسان که گرایش به تنوع و تکرار دارد را در پرداخت‌های زیباشناختی محیط طبیعی (بیرون) ارضاء می‌کند، در حالی که فضای درونی در معماری ژاپن به‌ویژه مسکن همچون مأمی برای آرامش، سکون و راه‌یابی به سوی خلوت عظیم طراحی می‌شود [اعتضادی، ۱۳۷۹]. این خلوت جز در رابطه با طبیعت به دست نمی‌آید.

نکته مهم در این بخش توجه به نمادپردازی در طراحی باغ‌های ژاپن و باغ‌های ایرانی است. به‌طور کلی در تفکر طراحان باغ، خلق فضای مقدس به نسبت فضایی صرفاً زیبا بیشتر مد نظر قرار داشته است. خلق فضایی ساده و پررمز و راز ابزاری برای تفکر، تعمق و سفر از دنیای بیرون به جهان درون است. فضاهای خالی باغ‌های شنی و سنگی ذن ژاپن تأکید بر سکون، سکوت و آرامش درونی دارد که به‌منظور توجه به رابطه بین هستی و ورای هستی است. در واقع باغ‌های ذن ژاپن خلاصه‌ای از نقاشی‌های جنوب سونگ است که خود خلاصه و برسوای از طبیعت هستند. در باغ ایرانی نیز انتزاعی از طبیعت به صورت تزئینات در آرایه‌های معماری به کار رفته است. در باغ ایرانی آنچه با سرشت آدمی همخوان و آمیخته است، حضور پیدا می‌کند و زندگی را به مطلوب‌ترین شکل معنا می‌کند. انسان در این فضای آرام و پرمضمون که خود خالق آن است جزیی از آن نیز می‌شود و به مکاشفه رازها و حقایق می‌پردازد [میرفندرسکی، ۱۳۷۴: ۱۴۷]. در باغ ایرانی، عناصر با برقراری پیوند به زیباترین شکل انسان را به‌حضور و تمرکز دعوت می‌کنند. باغ ایرانی مکانی برای سیر از ظاهر به باطن است. و از نظر سمبلیک و عرفانی فرهنگ ایرانی نیز با شکل مربع و صفات و اعداد وابسته به آن در ارتباط است. عدد چهار صراحتاً با شکل مربع در تقارن است چرا که هرچا عناصر چهارگانه‌ای بخواهند در ارتباط با هم قرار گیرند - به‌خصوص در جهان‌بینی عقل‌گرا و بیهوده ستیز ایرانی - مربعی منطقی شکل می‌گیرد. مربع منظم‌ترین، ساده‌ترین، عاقلانه‌ترین و کمال‌یافته‌ترین شکل برای ایجاد ارتباطات چهارگانه است [سمیعی، ۱۳۸۸: ۶۱].

مقایسه تطبیقی کالبدی و مفهومی باغ‌های ایران و ژاپن

آنچه در پی می‌آید نتیجه مطالعات، بررسی‌ها و تحلیل‌های انجام‌شده‌ای است که با مقایسه ساختار کالبدی، مفهومی باغ‌های ایران و ژاپن در این مقاله انجام پذیرفت. این بیان نتیجه به صورت جدول خواهد آمد و به مقایسه جامع باغ‌های ایرانی و ژاپن از منظر عناصر متشکله، فرم‌های غالب، رنگ و بافت، نظم هندسی و ساختار فضایی و مفاهیم سمبلیک می‌پردازد (جدول ۱). به این ترتیب عناصر تأثیرگذار و مفاهیم نهفته در آنها را آشکار ساخته و می‌توان با بیان تفاوت‌ها و شباهت‌ها در باغ‌ها به مبانی دست‌یابی به آرامش در هر کدام از این باغ‌ها، نایل آمد.

نتیجه‌گیری

این مقاله با مقایسه تطبیقی باغ‌های ایرانی و ژاپنی در تمامی ابعاد کالبدی، محیطی و مفهومی، به بیان تفاوت‌ها و تشابهات این باغ‌ها پرداخته تا ابزار دست‌یابی به مفاهیم را در آنها به قیاس بنشانند. و تأثیرگذارترین ابرازها را به منظور خلق فضاهای جدید با کیفیت آرامش، آسایش و محلی برای غور، اندیشه و تخیل خلاق و همچنین توجیه حفاظت از این فضاها را پیش رو قرار دهد. با وجود تفاوت در مذهب و آیین ملل دو

گونه باغ بررسی شده، می‌توان تبلور اعتقادی مردمان را در هر دو ملاحظه نمود. با توجه به اینکه هم باغ‌های ایرانی و هم باغ‌های ژاپنی القاکننده حس آرامش و تسکین، البته به گونه‌هایی متفاوت، در افراد حاضر در آنها هستند؛ لذا بهترین راه دستیابی به آرامش در فضا، ترجمان کالبدی اعتقادات مردمان است. تلطیف فضا و توانایی برقراری ارتباط درونی با طبیعت از ابزارها و توانایی‌هایی محسوب می‌شود که در باغ‌سازی ایران و ژاپن به کار گمارده شده است. خلاقیت در به‌کارگیری نیروی طبیعت در هنر باغ‌سازی ایران و ژاپن با توجه به دیدگاه معنوی مردمان این دو سرزمین، برای هدایت ذهن و آرامش روح به زیباترین صورت خود جلوه‌گر شده است؛ یکی با قرینه‌سازی، خلق اندیشه زیبا و خلق تصویرگرایی منطقی می‌شود تا با استفاده از خطوط و فضایی ساده، ادراکات ذهنی محیط را برای آرامش روح و روان خواناتر کند و دیگری با برداشتی انتزاعی و سادگی فضا، محیط را ملموس‌تر و جسم و روح را پذیراتر می‌نماید. آنچه مسلم است در خلق فضا، دستیابی به سلسله مراتب آسایش و آرامش و تفکر مد نظر بوده است.

تفاوت‌ها		تشابهات	
باغ‌های ژاپنی (Land dry)	باغ‌های ایرانی (Land scape)	باغ‌های ژاپنی (Land dry)	باغ‌های ایرانی (Land scape)
عناصر متشکله	فضای مصنوع (سردر، محوطه، عمارت کوشک، فضای رابط)	فضای مصنوع (سردر، محوطه، معبد، فضاهای رابط)	عناصر متشکله
فرم‌های غالب	وجود محوری غالب در میان راه‌های فرعی	وجود محور غالب در مسیر شیب‌دار قبل از رسیدن به بنای اصلی (معبد) باغ	فرم‌های متقاطع و منظم هندسی
رنگ و بافت	تغییر زمان با توجه به تغییر رنگ درختان به کارگیری رنگ سبز، فیروزه‌ای و رنگ‌های طبیعی	استفاده از درختان خزان‌پذیر در کنار درختان همیشه سبز، به جز تغییر رنگ موجود در پس زمینه باغ (وجود طبیعت اطراف فضا) رنگ غالبی در محیط وجود ندارد.	طراحی طبیعت در طبقات متفاوت باغ توسط درختان و بوته‌ها
نظم هندسی	خلق فضاهای ساده و بدون پیچیدگی در فرم		استفاده از نظم هندسی براساس تقارن محوری و مرکزی
	ایجاد پرسپکتیو از دیدگاه ناظر با نحوه چیدمان عناصر در کنار یکدیگر		
	نظم ساخته شده توسط انسان و اعتقادات وی		
ساختار فضایی	رعایت سلسله مراتب دسترسی		فقدان ارتباط بصری با محیط پیرامون باغ (به‌دلیل اقلیمی) بلندبودن حصار پیرامون باغ
	بکارگیری اصل شفافیت در طراحی عمارت کوشک در داخل باغ	بکارگیری اصل شفافیت در طراحی معبد در داخل باغ	
	تعادل، ریتم (درختان، فواره‌ها، کرت‌ها)	تعادل (چیدمان سنگ‌ها)، ریتم (اندازه سنگ‌ها)	
	هماهنگی (انتخاب و چیدمان عناصر و مصالح همخوان باهم و با فضا)	هماهنگی در طراحی همه عناصر باغ و موقعیت، ارتفاع و رنگ	
طراحی باغ در محیط محصور			
مفاهیم سمبلیک	اعتقاد به جهانی که تجلی خداست و تلاش به منظور هرچه با شکوه‌تر جلوه‌دادن الطاف خداوند مانند نقش آب در فضای باغ آبی نوشت ندارد)		ارتباط انسان با عناصر باغ، طراحی محدوده سرسبز در محیط کویری، آب اصلی‌ترین عنصر باغ
	خلق محیطی به‌منظور رسیدن به آسایش و دست‌یابی به آرامش		
	استفاده از اعداد فرد در جزئیات معماری (سه دری‌ها، پنج دری‌ها)		
	احترام به طبیعت		
حفظ ماهیت اصلی عناصر طبیعی در طراحی باغ		تأثیر شیوه نگرش به جهان و اعتقادات تحت‌تأثیر آیین‌های بودا (انسان‌بخشی از طبیعت است نه فراتر از آن)، (سیالیت و غیرقطعی و دائمی بودن همه چیز)	

فهرست منابع

- اردلان، نادر و بختیار، لاله. ۱۳۸۰. **حس وحدت: سنت عرفانی در معماری ایرانی**. ت: حمید شاهرخ. چاپ اول. اصفهان: نشر خاک.
- اعتضادی، لادن. بهار و تابستان ۱۳۷۹. **ذن و معماری ژاپن**. مجله صفا. شماره ۳۰. ۶۷-۴۴.
- انصاری، مجتبی. ۱۳۷۷. **اسطوره بیان نمادین**. تهران: سروش.
- پروشانی، ایرج. ۱۳۷۳. **دانشنامه جهان اسلام**. تهران: بنیاد دایره المعارف اسلامی.
- تی‌هال، ادوارد. ۱۳۸۵. **بعد پنهان**. ت: منوچهر طیبیان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- چیحانی، حمیدرضا؛ عمرانی، محمدعلی. ۱۳۸۶. **باغ فین**. تهران: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
- حسینی، سحر. **آذرماه ۱۳۸۶. طبیعت از منظر سنت ژاپنی**. نشریه اینترنتی منظر، شماره ۱۰.
- حیدرتاج، وحید. ۱۳۸۹. **باغ ایرانی**. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی. چاپ اول.
- خوانساری، مهدی؛ مقتدر، محمدرضا و یآوری، مینوش. ۱۳۸۳. **باغ ایرانی بازتابی از بهشت**. مهندسی مشاور آران. تهران: انتشارات سازمان میراث فرهنگی و گردشگری.
- دانشدوست، یعقوب. ۱۳۶۹. **طبیست شهری که بود: باغ‌های طبس**. چاپ اول. تهران: انتشارات سروش.
- سلطان‌زاده، حسین. ۱۳۷۸. **تداوم طراحی باغ ایرانی در تاج محل**. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سوزوکی، دایستز تیتارو. ۱۳۷۸. **ذن و فرهنگ ژاپنی**. ت: ع. پاشایی. تهران: میترا.
- سمیعی، کاوه. ۱۳۸۸. **بررسی تطبیقی مفاهیم فرهنگی در باغ ایرانی و ژاپنی (طراحی باغ فرهنگ ایران و ژاپن)**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- شاهچراغی، آزاده. پاییز و زمستان ۱۳۸۸. **تحلیل فرآیند ادراک محیط باغ ایرانی براساس نظریه روانشناسی بوم‌شناختی**. هویت شهر. سال سوم. شماره ۵. ۸۴-۷۱.
- شایان، حمیدرضا و قادری‌پور، محمد. زمستان ۱۳۸۱. **بررسی تطبیقی مفاهیم فرهنگی معماری ایرانی و ژاپنی**. مجله آبادی، شماره ۳۷، ۱۶-۳۰.
- گروتز، کورت یورگ. ۱۳۸۳. **زیبایی‌شناسی در معماری**. ت: جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایون. تهران: دانشگاه شهید بهشتی. چاپ دوم.
- متدین، حشمت‌الله. ۱۳۸۳. **مجموعه مقالات نخستین همایش باغ ایرانی**. تهران. ۵۵-۵۲.
- مسعودی عباس. ۱۳۸۸. **بازشناسی باغ ایرانی - باغ شازده**. تهران: نشر فضا.
- میرفندرسکی، محمد امین. ۱۳۷۴. **باغ به مثابه پیش‌آیند شهر**. مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران ارگ بم - کرمان. سازمان میراث فرهنگی کشور، جلد پنجم.
- نصر، سها. ۱۳۸۴. **باغ ایرانی در گذر زمان**. فصلنامه گزارش سازمان نظام مهندسی ساختمان استان فارس، شماره ۴۴، ۲۳.
- نییما، غلامرضا. ۱۳۸۶. **باغ‌های ایران**. تهران: انتشارات پیام.
- ویلیبر، دونالد. ۱۳۸۸. **باغ‌های ایرانی و کوشک‌های آن**. ت: مهین دخت صبا. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- Ciccone, T and Ahn, A. (1998). *Asia Historical Architecture*. Ryoan-ji Temple, Kyoto, Japan <http://www.orientalarchitecture.com/japan/kyoto/ryoanji.php> / Jun 2010.
- Moynihan, Elizabeth B. (1982). *Paradise as a Garden: In Persia and Mughal India*. London: scalar press.
- Panzaru, O. (2007). *Symbolic elements and aesthetic values of the complex traditional Japanese garden*, Lucrari Stiintifice, Universities de Stiinte Agricole Si Medicina Veterinara "Ion Ionescu de la Brad" Iasi, Seria Agronomie, Vole: 50, Issue: 3, PP.469-474.
- Rogers, Elizabeth B. (2001). *Landscape Design: a History of Cities, Parks, and Gardens*. New York: Harry N. Abrams, Inc.
- Van Tonder, Gert J. and Lyons, Michael J. (2005). Springer. *Visual Perception in Japanese Rock Garden Design*, (<http://www.kasrl.org/axiomathes.pdf>)
- Wayemberg, J. Bring, M. (1981). *Japanese Gardens: Design and Meaning* -McGraw-Hill.
- Wright, Thomas and Katsuhiko Mizuno. (2008). *Zen Gardens: Kyoto's nature enclosed* – UEDA Keiichiro.
- Zen-G / Zen Stone Garden / 2001- 2011/ http://www.zen-g.co.uk/zen_g.htm / September 2011.